

Gróf Karacsay Fedor.

Elfelejtett tudós katonáról szól ez a rövid megemlékezés, amely nem akar életrajz lenni, hanem inkább szószólója annak a sokszor tagadott igazságnak, hogy hajdanában is akadtak a tisztikar körében olyanok, akik nemcsak kardjukkal, hanem eszükkel és tollukkal is becsületet vívtak ki maguknak, valamint a hadseregnek is.

Igaz, hogy a magyar tisztek között aránylag későn mutatkozik a tudomány és az irodalom művelésére való hajlandóság és különös tünet, hogy már kezdetben, legtöbb katonairóknak nem a szorosán vett haditudományokat vitte előbbre, hanem gyakran azoktól nagyon is távoleső téren szerzett magának nevet.

Pedig égetően szükséges lett volna, hogy magyar katonáink elméleti alapon is foglalkozzanak a maguk hivatásával, mert Zrínyi halála óta kongó üresség tátongott itt, amelynek betöltésére nagyon sokáig senki se gondolt.

Azoknak a magyar katonairóknak gyér sorozatában, akik már a XIX. század első negyedében tudományos irodalommal foglalkoztak, gróf Karacsay Fedor is helyet kér magának.

Nem tudjuk, hogy ezt a hajlamát és tehetségét kitől örökölte. Atyja — András — a család grófi rangjának megszerzője,¹ altábornagy, a 12. (később 4.) vértesezred másodtulajdonosa, a Mária Terézia-rendnek pedig előbb lovagja, majd középkeresztese volt.²

Azonban arról, hogy az irodalomnak is barátja, vagy éppen művelője lett volna, semmiféle adatunk sincs.

Báró Wimmersberg Rózával kötött házasságából négy fiú származott,³ kik közül a legidősebb — Fedor — 1786 október 3-án született Rozdolon, Galiciában.⁴

Felserdülvén, előbb a bécsujhelyi katonai akadémia növendéke volt,⁵ majd 1804 március 1-én a 7. sz. (Liechtenstein) huszárezredbe vétette föl magát, mint hadapród.⁶ 1805 szeptember 1-én hadnagy lett s még ugyanabban az évben a magyar nemesinsurrectio lovasságához osztották be, de a közbejött fegyverszünet miatt már nem vonulhatott be oda.⁷

¹ 1779 október 29-én magyar báróságot kapott. (*Orsz. Levélár.* Lib. Rek. LI. 114. l.), 1795 október 1-én pedig német-római birodalmi grófi rangot.

² Mindakettőt 1789-ben — utolsó török háborúnkban — vívta ki magának.

³ *Nagy Iván*: Magyarország családai. V. 82. l.

⁴ *Kriegs-Archiv Wien*: Schriften Abt. Standesakten. Grundbuch des Drag. Regts. No. 5.

⁵ *Wurzbach*: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich. X. 462. l.

⁶ *Kriegs-Archiv Wien*: i. h.

⁷ *Gyalólkay*: A magyar nemesinsurrectio 1805-ben. (*Hadtört. Közl.* 1925. évf., 296. l.)

1809 februárius 27-én főhadnaggyá, 1811 januárius 27-én pedig századossá lépett elő a vezérkarban, ahol mindössze 8½ évig szolgált. 1814 november 9-én cs. k. kamarás lett, 1822 november 24-én pedig őrnaggyá nevezték ki a 4. sz. (császár) dzsídásrezredben. Ugyanitt érte el az alezredesi rangot, 1830 június 9-én, de már október 20-án a 4. sz. (Geramb) huszárezredhez, 1831 július 16-án a 2. sz. (König von Bayern) dragonyosezredhez, 1833 május 11-én pedig az 5. sz. (Prinz von Savoyen) dragonyosezredhez helyezték át.⁸

Mint látjuk, Karacsay az akkori mostoha viszonyokhoz képest elég hamar — 44 éves korában — érte el az alezredesi rendfokozatot, de ebben azután eddigi gyorsabb haladásának, sőt csapat-szolgálatának is, végeszakadt. 1835 március 8-án ezredes lett ugyan, de várparancsnoki minőségben, Cattaróba helyezték át.⁹ Itt azonban, nem tudni mi okból, nem volt hosszabb maradása. 1838 augusztus 23-án — saját kérésére — Mantuába került mint térparancsnok,¹⁰ Báró Lazarich alezredessel cserélvén alkalmazást.¹¹

Itt végre, katonai pályafutásának még hátralevő egész idejére, megállapodott Karacsay. De, állásának természeténél fogva, tovább már nem tudott emelkedni a ranglétrán. Még csak nem is sejtjük, mi lehetett az oka egy sokatígérő, szépen emelkedő pálya helytén ellapulásának. Miért kellett, helyi alkalmazásban, zátonyra jutnia? Minősítő táblázatában nyoma sincs semmi olyannak, ami miatt mellőzést érdemelt, vagy abban részesült volna.

1847-i minősítése szerint,¹² idegen hadseregben sohase szolgált, rangot egy ízben se vásárolt és szolgálatát egyszer se szakította meg.

Becsülettel hareolta végig az 1805., 1809., 1813., 1814. és 1815. évi hadjáratot a franciák ellen. 1813-ban Pirnánál, 1814-ben Lyonnál kitüntette magát, anélkül azonban, hogy ennek valami látható jelét is kapta volna. Mindenféle katonai alkalmazásban kiválóan megfelelt, sőt az udvarnál is megállotta a helyét, mert 1821-től 1830-ig estei Miksa főherceg segédtisztje és szolgálattelvő kamarása volt.

A leírás szerint erős, egészséges, nagyon tevékeny ember, telve jóakarattal. A bécsujhelyi katonai akadémián kívül az egyetemet is látogatta. Magyarul, németül, franciául és olaszul beszélt, de értett angolul, lengyelül és latinul is. Különösen járatos szakember a földrajzban; nagyon ügyes rajzoló és kiváló térképező.

Jóindulatú, élénk természetű, visszavonultan élő ember. Társaságbeli viselkedése általában olyan, amelyet egy széleslátókörű, sokoldalúan képzett, nagyműveltségű katonától meg lehet kívánni.

Az ellenség előtt bátor. Az uralkodóháznak hűséges szolgálója. Előljáróival szemben tisztelettudó és nagyon udvarias; az alárendeltek iránt jóakarátú.

⁸ *Kriegs-Archiv Wien*: i. h.

⁹ *U. o.*

¹⁰ *U. o.*

¹¹ *U. o.* Gebüren-Änderungs Ausweis. T. VI. 366—500.

¹² *U. o.* Festungs-Commando zu Mantua. Individualbeschreibung des Platz-Obersten Gr. Karacsay für das Jahr 1847.

Az idézett leírásban minden megvan, ami egy derék katonának becsületére válhatik. Szébb minősítést már alig kaphatott volna.¹³

Annál feltűnőbb, hogy ez az akkori átlagos színvonalon messze túlemelkedő tiszt, a mantuai térparancsnok szűkhatáskörű állásában, az előbbrejutás minden reménye nélkül, morzsolja le szolgálati éveit. Zúgolódás nélkül, szorgalmasan dolgozik évről-évre tovább a vénülő Karacsay, mintha csak valami fényes jövő állana még előtte. Holott ilyesmiről nem is álmodhatott.

Tizenhárom éve szolgált már az ezredesi rendfokozatban; abban öregedett meg. Talán-talán még hitte, hogy legalább a tábornoki címet megkaphatja; de ekkor beköszöntött az 1848-i háború Olaszországban, nálunk pedig a forradalom. Karacsay — térparancsnoki állásában — babérokat nem szerezhetett s még az olaszországi háború beveződése előtt, 1849 március 6-án, nyugalomba vonult és Brünnben telepedett le.¹⁴

Meghiggadt, idős és politikával sohase foglalkozó ember létére, nem kapta el a forradalom szele. Nem akart fegyvert fogni magyar hazája ellen, de királya ellen se. Nem is ajánlotta fel szolgálatát az uralkodót trónjavesztetté nyilvánító magyar kormányynak. Csendben akart éldegélni, ámde az a tevékenység, amely fiatalságától kezdve annyira sarkalta őt, újra kizökkentette nyugalmas életéből. Már azelőtt is sokat járt-kelt a világban, de most egy, az eddigieknél nagyobb útra szánta magát.

1853-ban engedélyt kért és kapott, hogy a cs. kir. hadseregben viselt tisztí rendfokozatáról és nyugdíjáról lemondja, öt évre a perzsa hadseregbe léphessen. Egy 67 éves embertől, kivált az akkori viszonyok között, bizonyára merész elhatározás.¹⁵

Erdemes tudnunk, hogy a sokat tapasztalt Karacsayt, akit valami gyermekes kalandvágy már nem fűthetett, a látni és tanulni vágyó ember kíváncsiságán kívül, más valami is hajtotta Perzsiába. Őt is, mint annyi más keletre induló hazánkfíát, a magyarok eredetének és vándorlásának homályos problémája izgatta.

Elútazása előtt, 1853 május 24-én, levelet írt Deák Ferencnek, mint a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjának, amelyben tudatja, hogy Perzsiában a várak felügyeletére, a vezérkari tisztek kiképzésének irányítására, továbbá a térképfelvétel ellenőrzésére kapott megbízást. Ennélfogva felajánlja, hogy ottani hivatalos útjain, a magyarok eredetének és hajdani lakóhelyének megállapíthatása végett, tudományos kutatásokat és gyűjtéseket fog végezni. Írja, hogy legelőször is Heratba és Bokharába fogják küldeni. Reményli, hogy eljut Samarkandig, ahol egykor az *onighurok* tanyáztak, akik — az ő véleménye szerint — a magyarok ősei lehetnek. Igéri, hogy a távolban se fog megfélekezni szeretett hazájáról s azon lesz, hogy annak mindenütt becsületet szerezzen.

¹³ Az idézett minősítő táblázatot Gorzkowsky Károly lovassági tábornok írta alá Mantuában, 1847 október 31-én.

¹⁴ *Kriegs-Archiv Wien*; Schriften Abt. Verzeichnis der Stabsoffiziere. 1815—1900.

¹⁵ U. o. Pensionsprotocoll. IV. Band.

Ezt az érdekes levelet 1853 június 20-án terjesztette Kubinyi Ferenc ig. tag az Akadémia „kis gyűlése“ elé, amelynek döntése szerint fel fogják kérni Karacsayt, hogy részletes tudósításokat küldjön Perzsiából. A magyarok östörténetével foglalkozó tagokat pedig felhívják, hogy az Akadémia titkára útján közöljék a gróffal azokat a kérdéseket, amelyeknek megoldása Perzsiában remélhető.¹⁶

Lette ennek a felszólításnak foganatja és küldött-e Karacsay Ázsiából tudósításokat, annak az Akadémia kéziratárában nem akadtam nyomára.

1854-ben — tábornoki ranggal — a perzsa vezérkar főnöke lett Fedor gróf,¹⁷ de már 1855 november 24-én hazatért s ezredesi rangját és nyugdíját visszacapva, Königrätzben telepedett le. December 3-án megengedték neki, hogy korábbi lakóhelyére, Brünnbe költözhessek, de azzal a kikötéssel, hogy külön engedély nélkül nem szabad Brünn-t elhagynia.¹⁸

Tehát valami — egyelőre ismeretlen — ok miatt, rendőri megfigyelés és ellenőrzés alá került, amely 1859 július 2-án bekövetkezett haláláig se szűnt meg.

Mint már említettem, Karacsay nagyon alaposan és többoldalúan képzett, nagyműveltségű tiszt volt, aki szabad óráiban legalább is 1815 óta működött, részint a tudományos, részint a szépirodalom terén, még pedig magyar, német és francia nyelven.

Magyar dolgozatai közül: „*Széchenyi Ferenc gróf*“, továbbá „*Nagyvárad ostromlása 1660-ban*“, a Tudományos Gyűjtemény 1821. évfolyamában, az „*Egyveleg*“ pedig az Athenaeum 1837-i évfolyamában látott napvilágot.¹⁹

Eszerint tehát Karacsay régebbi hadtörténetíróink sorában is helyet foglal.

Föld- és néprajzi tanulmányainak eredménye: „*Die Moldau und ihre Bewohner*“ című dolgozata, amelyet Hormayr adott ki „Archiv“-jában, 1815-ben. Továbbá: „*Beyträge zur europäischen Länderkunde. Die Moldau, Walachey, Bessarabien und Bukovina*“ című, Bécsben 1818-ban kiadott, rézmetszetekkel is illusztrált könyve, végül: „*La Sicile*“, amelynek első kiadása (1823) Stuttgartban, második kiadása (1826) pedig Párizsban jelent meg.

Tisztán katonai tárgyú a „*Handbuch für Unteroffiziere und Zugs-Commandanten der k. k. Cavallerie*“, amelynek nagy keletje volt, mert négy kiadást ért meg Bécsben; még pedig 1823, 1824, 1832 és 1849-ben. Ezt követte: „*Der ungarische Sattel*“, amely — hat könyomatú rajzmelléklettel — Pesten jelent meg 1832-ben. Ennek javított kiadása: „*Der ungarische Sattel, wie er sein soll*“, 1850-ben került a könyvpiaera Bécsben.

Egyéb munkái: „*Frey müthige Gedanken über die Theuerung in Wien*“ (Bécs, 1816), „*Der wechselseitige Unterricht in der Bell-Lancasterschen Methode*“ (Kassa, 1819), végül „*Erzählungen aus dem Oriente*“ (Bécs, 1834).

¹⁶ Magyar Akad. Értesítő: 1853. évf. 200. l.

¹⁷ Wurzbach: i. h.

¹⁸ Kriegs-Archiv Wien: i. h.

¹⁹ Szinyei: Magyar írók élete és munkái. V. 995. l.

Tudományos működését külföldön jobban méltányolták, mint itthon, mert a svéd kir. Hadtudományi Akadémia, úgyszintén az angol kir. Földrajzi Társaság is, tagjává választotta. Ezenkívül, rendjelek alakjában, sok külföldi kitüntetésben részesült, míg idehaza csupán az 1814-ben alapított „Armeekreuz“ („Kanonenkreuz“) tulajdonosa lett.²⁰

Karacsay Fedor, sokoldalú tudása és sokféle alkalmazhatósága címén, bizonyára fényesebb katonai pályafutásra tarthatott volna számot. Az ezredesi rendfokozatot nálánál mindenképen gyöngébb tisztek is elérték s így arra az eredményre, amelyet 43½ évi szakadatlan katonai szolgálatával elért, nem valami nagy meglepéssel pillanthatott vissza.

Mindamellet nem tett úgy, mint az elbocsátott rossz cseléd, aki egykori gazdáját szidalmazza, vagy legjobb esetben is hallani se akar róla többé. Mint műveinek felsorolásából látható, még nyugalomba vonulása után is adott ki a csapatszolgálat körébe vágó könyvet, noha a lovasságtól már 1835-ben végképen elszakadt. De ő ízig-vérig katona volt s így továbbra is fenntartotta azt a szellemi és erkölcsi köteleket, amely a régi világban mindhaláláig a hadsereghez fűzte a tisztikar kilépett, vagy nyugalomba vonult tagjait is.

A magunk magyar szempontjából sajnálhatjuk, hogy Karacsay nem írt többet a mi nyelvünkön; de az is bizonyos, hogy idegen nyelven írott munkái sokkal nagyobb elterjedésre számíthattak, mintha magyarul írta volna meg őket. Azonban még így is joggal számíthatjuk őt a mult század első felének tudós magyar katonái közé.

Karacsay Fedor nagyon későn házasodott.²¹ Gyermekei nem maradtak s a család csak testvéröccsének, Sándor cs. kir. kamarás és huszárszázadosnak, gróf Kornis Rózától született két fiú és két leánygyermekében élt tovább. A két fiú közül csupán az idősebbik — Sándor — alapított családot, de báró Wesselényi Johannával kötött házasságából csak két leány származott.²²

Sándor gróffal a család utolsó férfitagja szállott sírba, 1880 augusztus 19-én.

—y.

²⁰ Háborús érdemeiért, 1814-ben, a porosz katonai érdemrendet és a 4. oszt. orosz Sz. Wladimir-rendet kapta. Később — béke idején — a pápai Sz. Gergely-rend, az anhalti Albrecht-rend s a parmai Constantin Sz. György-rend középkeresztése, a 2. oszt. orosz Sz. Anna-rend, továbbá a svéd Kard-rend, a badeni záhringi Oroszlán-rend, valamint a luccai Sz. György-rend lovagja lett. Perzsiából az I. oszt. Nap- és Oroszlán-renddel kitüntetve tért vissza.

²¹ Felesége Belletti-Bianchi Jozefa volt. (Wurzbach. i. h.)

²² Nagy Iván: i. h.